

Marja Pruis

ZACHTE RITEN

2016 Prometheus Amsterdam

1

De portier belt naar boven om mijn komst aan te kondigen en begeleidt me naar de lift. Vlak voor hij de knop indrukt, zie ik mijn reflectie in de glanzende metalen deur. Ik zeg tegen mezelf, zo hartgrondig dat mijn mond vanzelf mee begint te doen: ga terug, terug de stad in, de straat op, Lucas zit op je te wachten in de deli, je hoeft dit niet te doen. Ik zeg nog veel meer tegen mezelf, het is ongelooflijk hoeveel er kan gebeuren, hoe vaak je kunt falen en schitteren, de visioenen die zich aan je openbaren, wie je allemaal in verbijstering achter je laat, en hoe je tegelijkertijd in minder dan twee tellen op de achtenveertigste verdieping belandt van een wolkenkrabber aan Church Street, New York.

De liftdeur opent zich aan de andere kant, waar een meisje op me staat te wachten. Ze lijkt me jonger dan ik, misschien omdat ze er nogal dociel en bleek bij loopt, meer een tandartsassistente dan de persoonlijk assistente van een beroemde schrijfster. Het meisje – grijze stijve jurk, groen vestje, wat ziet ze als ze in de spiegel kijkt: het nichtje van Anne Frank, denk ik – smiespelt wat tegen me, ik moet gaan zitten op de

smalle bank die tegen de muur aan geklemd staat. Het lijkt me meer een decorstuk dan iets om echt op te gaan zitten, zo smal als hij is en zo veel grijsfluwelen sierkussentjes als erop liggen. Ik schrik als ik mijn rugzak op de grond zet. De beschilderde glaasjes die ik als cadeautje heb meegenomen uit Amsterdam rinkelen, voor het eerst deze week ben ik vergeten dat ik breekbare waar vervoer. Het bankje kraakt en drie kussens vallen op de grond. Met de kussentjes tegen mijn buik geklemd richt ik me weer op, waardoor ik bijna het glas water waarmee het meisje is komen aanzetten uit haar hand stoot. Een gigantisch glas met grote brokken ijs erin. Zet daar maar neer, dat zeg je niet tegen het nichtje van Anne Frank. Ze trekt er een klein tafeltje bij, op een ander tafeltje ligt een buitenformaat fotoboek opengeslagen op iets Mexicaans, ik moet me vooroverbuigen om te zien wat er gebeurt, is het een groepsverkrachting of gaat het om een folkloristische traditie, iets met stokken in ieder geval. Ik ga snel rechtzitten als het meisje weer binnenkomt.

‘Nog vijf minuten,’ zegt ze.

Ik neem een slokje, wat nog niet meevalt met die ijsblokken. Voorzichtig zet ik het glas terug op de goudkleurige onderzetter. Ik moet om me heen kijken, mentaal noteren wat ik zie, geen detail vergeten. Veel Georgia O’Keeffe-achtige kunst, straks kan ik tegen Lucas zeggen dat er vagina’s in alle kleuren en maten aan de muur hingen, daar zal hij van opknappen. Snuisterijen her en der, onmiddellijk corrigeer ik mezelf. Het huis van een bekende modeontwerper had ik in een eerder stuk afgedaan als ‘volgestouwd met prullaria’, later bleek het een uitgelezen verzameling achttiende-eeuws glaswerk te zijn. Bloemen op de antieke secretaire in de

hoek, die er niet uitziet alsof er ooit aan gezeten wordt. Dit is het voorportaal, het echte leven moet zich hiernaast afspeelen. Ik wil het wachtkamergevoel van me afschudden en sta op van het bankje om de foto die boven de secretaire hangt van wat naderbij te bekijken, een groepsportret is het, met een beetje geluk kan ik er wereldleiders in argelozer levensfases op aanschouwen.

‘Hi.’

Het klinkt zacht en onverbiddelijk. En het is een schok om haar in de deuropening te zien staan. Het hoofd is bekend, maar de gestalte is geknakt. Klein, mager en een beetje krom. Wat niet wegneemt dat haar uiterlijk op-en-top verzorgd is: sieraden, gebeeldhouwd kapsel, zachtgroene lange broek met bijpassende trui. En een ijzeren grimas die moet doorgaan voor een glimlach. Er is geen tijd voor plichtplegingen. Ze schuifelt voor me uit de woonkamer in, bakken licht komen door de ramen rondom binnenvallen. Ik herken het appartement uit haar laatste boek, dat gaat over haar genezing van slokdarmkanker. Hier ontvangt ze haar vriendinnen, aan de grote tafel met de zware zilveren kandelaars, in het midden een platte oranje schaal met sierkalebassen en nepdruiven. Boven de schouw hangt een uitbundig stilleven, appels en ander fruit, uitgestort op een kleed. Kringbijeenkomsten noemt ze de middagen of avonden met de vriendinnen.

Lucas vond het echt iets voor vrouwen, hij had er een woord voor. Ik vertelde hem ’s ochtends op de hotelkamer over het protocol. Hoe iemand een hardnekkig probleem ter sprake brengt, bijvoorbeeld een verandering die ze nastreeft maar niet voor elkaar krijgt. Dat iedereen erover gaat praten, wat

de kwestie precies is en wat er nodig is om het gewenste doel te bereiken. Dan volgt wat wordt omschreven als ‘het magische deel’ van de bijeenkomst: ze vormen een kring om degene die hulp wil en vragen of ze alle geestkracht, moed en helderheid kunnen krijgen die nodig is om haar wens in vervulling te doen gaan.

‘Wijvengedoe.’

‘Ze is ziek,’ zei ik.

‘En moet jij er dan aan meedoen?’

De rekening van het ontbijt – zevengranenpannenkoeken voor mij, een omelet van drie eieren voor hem – ging als bladwijzer in mijn boek. Met kleren aan op bed liggen, ik vind het niks. Zeker niet als het daglicht zich naar binnen dringt, het raam niet open kan, de stad opklimt tegen de muren. We moeten naar buiten, natuurlijk moeten we naar buiten, dit is New York. Zojuist stapte een stel uit de lift toen wij stonden te wachten om weer naar boven te gaan, een man en een vrouw, hun ogen schitterden, ze hadden witte sportschoenen aan, ze wilden rennen, konden niet wachten, buiten moesten ze zijn.

Ik zei: ‘Dit is best een kleine kamer.’

Lucas had me zijn rug alweer toegekeerd, pakte zijn boek. Het voelde ouderwets, zo dicht bij elkaar. Ik zou het nu alleen niet in mijn hoofd halen om tegen hem aan te gaan liggen, zoals ik vroeger deed als ik bang was. Hij was niet in beweging te krijgen, schopte meteen zijn schoenen uit toen we na het ontbijt terugkwamen op de kamer. Het was een statement. Hij haatte het, wat het dan ook was.

Ik zei dat ik het wel iets moois vond hebben. Dat wijvengedoe. Ik had er een beeld bij. Daar wonen, naar buiten gaan

en Broadway oversteken, in haast, snel nog bloemen kopen, voor een etalage blijven stilstaan, weten dat je leeft omdat de bebouwde wereld in je rug duwt, altijd maar willen blijven leven.

Ik kan zijn rug uittekenen, de ronde schouders, de plakha-
ren. Ik wil dat hij nooit alleen is, pijn heeft, verdrietig is.

‘Ik moet verder niks. Ik moet haar alleen interviewen.’

Misschien vond ik het mooi omdat ik haar vriendinnen
ervan verdacht dit speciaal voor haar te doen. Zij was ten-
slotte degene met de echt hardnekkige kwestie. Ze ging ge-
woon dood.

Ik pakte mijn portemonnee. ‘Zal ik beneden koffie halen?’

In de lobby van het hotel hingen kroonluchters, er ston-
den dikleren sofa’s, fauteuils, er was een desk waar je theater-
tickets kon bestellen, in het kleurige tapijt zakten je schoe-
nen weg. Als entree was het majestueus. Toen we eenmaal
boven op de kamer waren geweest, met de vettige gordijnen,
de roestige douchekop, de vlekken op het behang boven het
bed, was het duidelijk wat het was: decor. Een kleine door-
gang voerde van de lobby naar de diner, 24 uur per dag was
alles hier te krijgen. Ook koffie, in grote bekers, en een brow-
nie, voor Lucas. Opeens had ik er spijt van met mijn broer
naar New York te zijn gegaan in plaats van met mijn vriend-
je. Om meteen te beseffen dat ik dat vriendje helemaal niet
meer had. Ik had hem juist aan de kant gezet, omdat ik
steeds gaperiger van hem werd. Liever alleen, of met Lucas.
Die alweer sliep, of deed alsof. Hij had het t-shirt nog aan
dat hij al drie dagen aanhad, en aan tandenpoetsen was hij
waarschijnlijk ook niet meer toegekomen. Zijn weekendtas
lag half onder het bed geschoven, ik ergerde me eraan dat hij

zijn kleren niet even in de kast opborg, alleen maar af en toe een paar sokken uit zijn tas trok of erin gooide. Hetzelfde deed hij met zijn onderbroeken. Het enige waarin hij nauwgezet was, waren zijn buikspieroefeningen, 's ochtends en vaak ook nog een keer 's avonds. Thuis was hij met halters en gewichten in de weer, ik wist niet beter, wat iets anders was dan dat ik het helemaal begreep. Lucas hield van sport, maar niet in teamverband. Hij had voortdurend vriendinnetjes, maar er kwam nooit iemand met hem mee. Hij was bang voor pijn, hij huilde en loeide als hij misselijk was en moest overgeven, maar hij had een tijgerkop op zijn linkerbovenarm laten tatoeëren. Het maakte allemaal niet uit, het is dat ik het nu zo achter elkaar zet, maar het zijn nooit issues geweest, dingen waarover ik echt moest nadenken. Ik zag op tegen het interview, hoopte op een telefoontje dat het niet doorging, dat ze al dood was. Misschien konden we de begrafenis nog meemaken, had ik een scoop.

De stad verpletterde ons, al die mogelijkheden.

Zijn korte donkere haar lag op zijn schedel geplakt, zijn voorhoofd was bezweet. Hij was me vertrouwd, zoals hij zachtjes snurkte, de moedervlekjes op zijn gezicht, de speculaaslucht die om hem heen hing, ongeacht wat hij gegeten had. Hij was een grote jongen, ouder dan ik, maar het beeld van hem, die gebogen schouders, alleen op een perron, wachtend op wat of wie dan ook, kon me een zwaar hart bezorgen. *Nine Stories* van Salinger lag opengeslagen naast hem op het kussen, ik zette de koffie neer, vouwde de brownie in een servet. Er schoof een potlood onder het boek vandaan. Toen ik het dicht wilde doen, viel mijn oog op een streep die hij in de kantlijn had gezet. Automatisch las ik de aangestreepte pas-

sage en ik had er meteen spijt van. Ik bladerde terug om te kijken welk verhaal het was. Natuurlijk, 'De lachvogel'. Het verhaal waarin de verteller zich herinnert hoe hij in 1928 als negenjarig jongetje, en lid van de Comancheclub, opging in de vertelkunst van het opperhoofd. Maandenlang vertelde die over de avonturen van de Lachvogel, een figuur van mythische proporties. Het jongetje identificeert zich zo met de held, die een dermate gehavend gezicht heeft dat hij altijd een masker draagt, dat hij denkt de enige, nog in leven zijnde, nakomeling te zijn van de Lachvogel. Dit had Lucas aangestreept, al voel ik me een halve verrader om die passage nog eens uit te schrijven ook:

Ik was in 1928 niet eens de zoon van mijn ouders, maar een duivelachtig geslepen bedrieger, wachtend tot de allerkleinste blunder van hun kant mij het excuus zou verschaffen om naar voren te springen – liefst zonder geweld, maar als het niet anders kon mét – en mijn ware identiteit te onthullen. Als voorzorg tegen een gebroken hart van mijn zogenaamde moeder had ik het plan opgevat haar in mijn bende op te nemen, in een of andere niet nader aangeduide, maar voldoende verheven functie. Maar het *belangrijkste* wat mij in 1928 te doen stond was op mijn tellen passen. Het spel meespelen. Tanden poetsen. Haren kammen. Mijn echte, vreselijke lach, koste wat het wil, onderdrukken.

Een vreselijke bedrieger was hij, natuurlijk. Wat wist ik ervan waaraan hij dacht, daar naast me in bed. Intimiteiten uitwisselen deed je niet met je familie maar met vreemden.

Ik legde het boek op zijn nachtkastje, naast zijn horloge en het glas water dat hij daar altijd had staan. Ik ging met de koffie aan het bureautje zitten, pakte mijn aantekeningen voor het interview erbij, en ook haar laatste boek. Wat afgezien van haar heksenkringen veel indruk op me maakte waren de vele gesprekken die ze voerde met allerlei oncologen van verschillende ziekenhuizen. Ze leek haar eigen lichaam goed te kennen, en kwam ervoor op. Op een gegeven moment kwam ze op audiëntie bij, jawel, dokter Strong, van het Mount Sinai-ziekenhuis. Een man die naar haar idee begreep wat lijden was. Ze verbindt hier dan wel meteen een man-vrouwkwestie aan, daar heeft ze een handje van, want zo'n man, schrijft ze, is bijna niet te vinden. Iedereen boven de dertig zou moeten weten wat pijn is, maar de mannen in onze samenleving wordt bijgebracht dat ze pijn en lijden moeten ontkennen, en dat idee wordt tijdens de studie medicijnen verder versterkt. Behalve afstandelijkheid brengt het harteloosheid met zich mee. Wat we onszelf niet gunnen, gunnen we ook anderen niet. Maar dan is daar dokter Strong, op de achtergrond klinkt klaroengeschal. Hij bekijkt samen met haar opnieuw de CT-scan van haar slokdarm, die als het aan andere geneesheren had gelegen al lang in zijn geheel verwijderd was, met alle gevolgen voor haar stembanden. Hij schudt zijn hoofd, zijn menselijke hoofd. Hij herhaalt dat niemand de primaire tumor heeft kunnen opsporen, hoezeer de scan ook wordt uitvergroot. En dan spreekt hij de verlossende woorden. 'U weet zelf waar de primaire tumor zit,' zegt hij. 'Echt waar. Denk erover na en bel me dan op.'

Dat is wat ze vervolgens gaat doen, en dat vind ik ook het

fijne van het boek. Al die denkmomenten, dat uitgestelde lijden. En dat ze behalve dit schitterende appartement met uitzicht op de Brooklyn Bridge en de Hudson, ook nog een huis heeft in de Berkshire Mountains met een veranda, waar ze in de zomer zit. Ik zie potten jam voor me, een bloemetjesservies en een schommelstoel. Waarin ze veel kan nadenken, kauwend op lekker joods roggebrood met een knapperige korst. De postbode die zich van verre aankondigt door wolken opstuivend zand, de eekhoorns die 's ochtends hun kruimels komen halen en die ze stiekem namen heeft gegeven, en die ze nog stiekemer vermanend toesprekt. Want ze is natuurlijk wel alleen, best godsgruwelijk alleen, afgezien van het schimmig voortbewegende nichtje van Anne Frank in het New Yorkse appartement. Ze heeft behalve haar zoon ook nog een dochter, maar daar kom ik later pas achter. Nu eerst het wonder. Opeens, op die veranda van het huis in de Berkshire Mountains, herinnert ze het zich: die zomerdag vorig jaar dat een stukje van het lekkere roggebrood in haar keel bleef steken. Het voelde alsof het een zwelling moest passeren. Toen het gebeurde schrok ze enorm, dacht ze: o god, wat is dit? Om die vraag ook weer van zich af te zetten. Het was niets. En als het wel iets was, zou ze het op den duur wel merken, hield ze zich voor. Dat moment was nu gekomen. Ze belt dokter Strong. 'De primaire tumor bevindt zich vijf centimeter onder mijn sleutelbeen.' Als het niet zo vreselijk was, was het prachtig. Dokter Strong kondigt aan de scans millimeter voor millimeter onder de microscoop te zullen bekijken. Een paar dagen later al belt hij haar: hij heeft een lichte verdikking gevonden, precies op de plek die ze heeft aangege-

ven. Halleluja. Al begint de ellende dan natuurlijk pas echt: het snijden, het herstellen, de angst.

Ze is een warmbloedige figuur in haar boek, met die vriendinnen en die doktersbezoekjes, maar nu zit ze naast me, op weer zo'n smalle stijve bank, waar mijn bruine fluwelen broek met de wijde pijpen lichtzinnig tegen afsteekt. Het cadeau, het is tijd voor de glaasjes met de vrolijke tafereeltjes erop geschilderd. De minzaamheid waarmee ze de giften in ontvangst neemt, de snelheid waarmee ze ze naast zich neerlegt op andermaal een handig bijzettafeltje, reduceert de kunstig gedecoreerde borrelglaasjes in één klap tot hun werkelijke betekenis. Goedbedoelde troep.

'I am rather peaceful,' steekt ze dreigend van wal, om al snel uit te komen op het volstrekte tegendeel. *'De wereld maakt me iedere dag zieker.'*

Het was een moeilijk gesprek. Ik zie mezelf zitten, in die zachte broek, ik hoor mijn stem, veel te hoog, ik was 25 en kreeg de levenslessen over me heen van iemand die de dood in de ogen had gezien, maar die ook daarvóór al had besloten dat ze in oorlog was met het leven. Ik wil er nog zijn, daar op die achtenveertigste verdieping in New York, want als ik daar ben is Lucas er ook, hij wacht op me in de deli hier recht tegenover, we hebben er net nog samen gezeten, het is zo'n tent die ik toen voor het eerst zag, in New York, een supermarkt en restaurant tegelijk, je kunt er je eigen eten opscheppen op een papieren bord. Spinazie, pompoen, alle dingen die ik lekker vond in van die grote metalen bakken, ik wist niet wat ik zag. Lucas nam koffie, met veel melk, en iets

wat het midden hield tussen een chocoladereep en een hap pindakaas. Het was een pijpenla, die deli, maar wel heel hoog, zo hoog dat er een soort vide was gecreëerd, en op die tussenverdieping kon je dus zitten, je koffie drinken, je hap pindakaas nemen. Kijken naar de mensen die opscheppen uit die bakken. Ik weet niet waarom, maar ik hecht eraan om hier te blijven hangen, Lucas en ik praten nog even, ik ben nerveus vanwege het interview, en Lucas haalt zijn schouders op, zegt dat ik het straks weer gehad heb, en we hebben het erover dat we erna naar het museum zullen gaan, het Metropolitan. We zien onder ons al die mensen langs die bakken schuiven, hun borden opscheppen, het is zo vreemd voor ons, en zo... om het maar met een stom woord te zeggen: leuk. Ik had het naar mijn zin met Lucas, en hij met mij, die humeurigheid had niet zoveel met mij te maken, later begreep ik dat. Later.

Wanneer ben je echt op je gemak bij iemand? Ook als hij chagrijnig is? Er vallen ons maar weinig mensen ten deel om lief te hebben, het liefst zou ik dat tegen mijn studenten zeggen. En misschien zijn er nog wel minder bij wie je op je gemak bent. Hij zit daar, achter zijn koffie, als ik weg ben komt er een serveerster om hem een *refill* te geven. Hij buigt zijn hoofd over de krant, of over het boek, wat maakt mij het uit. Zolang hij daar maar zit.

Ik wil die dag terug.

Het blijft merkwaardig hoe we vrouwen die zeggen waar het op staat altijd een beetje weerzinwekkend vinden. Ze ontvouwt haar wereldbeeld in straf tempo, en laat mij op dat bankje met het zicht op het appelstilleven achter zich in een

verwarrende mix van ontzag en teleurstelling. Ontzag, want ze zegt het allemaal toch maar klaar en onvervaard, en teleurstelling omdat ze daarmee ook meteen de reikwijdte van haar intelligentie toont. Niks diepzinnig of duister, gewoon grof en strijdvaardig. In haar boeken schrikt ze er niet voor terug om als haar personage iets verschrikkelijks overkomt – en er overkomt hun voortdurend iets verschrikkelijks – dit in hoofdletters en spaties uit te spellen. Misschien niet de meest hoogstaande literaire techniek, maar ach, zoals ze het zelf zegt, of liever uitspuugt: ‘Literatuur? Alsof er niets belangrijkers is op de wereld!’ Haar actieprogramma heeft zoiets praktisch, iets huiselijks bijna. Ophouden met dat eeuwige glimlachen bijvoorbeeld – ik zag de dunne streep waar ooit de mond had gezeten van de persoonlijk assistente die de glazen nog eens kletterend kwam bijvullen – en als je op straat een mannelijke tegenligger in het vizier krijgt: níet wijken. Onder het mom: laat hem maar eens opzij gaan voor jou. Zit je in de trein naast zo’n vent die wijdbeens anderhalve zitplaats opeist: niet beleefd en angstvallig in een hoekje kruipen. Pak de ruimte terug, ook ’s avonds op straat.

‘Als iemand mijn hele oeuvre zou lezen,’ zegt ze met de hese stem die overduidelijk voorgoed is aangetast door haar ziekte, ‘zou hij volgens mij een beeld krijgen van vrouwenlevens in het Westen van de twintigste eeuw. Het zijn sociologische documenten.’

We staan voor het grote raam links, het complete Financial District ontvouwt zich onder ons als een stapelwerk van legosteentjes, hecht en fragiel, hóe fragiel zal precies twee jaar later blijken. Zie ik de torens van het World Trade Center be-

wust? Ik moet bekennen dat ik het wtc en het Empire State Building destijds steeds door elkaar haalde, er was een tijd dat dat nog kon. Nog onwetend van het feit dat twee jaar later bij haar om de hoek de hel zal uitbreken, vertoont ze een mengeling van onverminderde bijterigheid – ze zegt: ‘Een wereld die geregeerd wordt door mannen is alleen uit op het welzijn van mannen’ – en de relativering van iemand die de dood in de ogen heeft gezien. ‘Ik heb alleen nog bescheiden wensen: een glas koude jus d’orange, een goed boek, een bezoek aan iemand van wie ik hou.’ En inderdaad: iemand die het glimlachen voorgoed heeft afgeleerd. Zoals ze tegen me praat, me voorhoudt dat vrouwen een prooi zijn in deze wereld, is ze niet bepaald een serene oude vrouw.

‘Jij weet het, je bent nooit bang voor een andere vrouw, je bent altijd bang voor een man.’

Ik zeg niks, ze blijft me indringend aankijken.

‘Of je nu in een lift staat met een vreemd type, of ’s avonds over straat loopt met een man achter je. Je weet dat je bang bent.’

Het is angstaanjagend op zich, als iemand dat met zo veel nadruk, bijna met agressie, tegen je zegt.

‘Toen ik in de lift stond, was ik vooral bang voor u.’

Zoiets zeg je niet tegen iemand bij wie je zelf op bezoek wilde.

‘Ik ben nog steeds een beetje bang.’

Zoiets zeg je al helemaal niet. Het is niet omdat het de hele tijd lijkt of ze me de les leest, met een ondertoon van ‘wacht jij maar tot je ook oud bent, dan zul je nog wel ’s zien wat er gebeurt’, maar vooral omdat ik die middag zie hoe hoog de prijs is die je betaalt voor een compromisloze levenshou-

ding. Daar zit ze, in haar luxueus gedecoreerde toonzaal, kind, kraai, hond noch geliefde om te aaien of door geaaid te worden, door uitgelachen te worden, alleen de permanente schaduw elders in de ruimte van een nerveuzig bewegende persoonlijk assistente. Ook wat dit betreft houdt ze zichzelf op geen enkele manier voor de gek: ‘Succes heeft me geen van de dingen gebracht die ik had verwacht. Het leverde me geen eeuwige liefde op. Het soort succes dat ik had is heel anders dan het soort succes van de oude schrijvers over wie ik heb geschreven. Ik werd niet op handen gedragen door de maatschappij. Ik werd niet voor duizenden feesten uitgenodigd. Ik was ongewenst. Ik was een boze vrouw.’

Een boze vrouw die overigens veel van mannen hield, zoals ze ook in haar laatste boek beschrijft. Haar geliefdste persoon op de wereld, vertelt ze me, is haar zoon. Hem vindt ze een beter mens dan zichzelf. Waarna ze in een hartstochtelijk betoog uitbarst over hoe moeilijk mannen het hebben in het leven.

Boven mijn bureau hangt een gedicht waarnaar ik vaak kijk. Het heet ‘Raam in de lucht’ en het is geschreven door Esther Jansma. Met mijn studenten heb ik het tot op de komma geanalyseerd. Het mooie van het gedicht is dat je dat kunt doen zonder dat het iets van de mystiek ervan wegneemt. En het mooie is ook dat zo’n analyse het raadsel alleen maar vergroot. Dit zijn de regels:

Vandaag kreeg ik je brief.
Ik heb hem niet geopend.
Ik heb hem op mijn bed gelegd.

Stilte, achter mijn raam
in de lucht een vliegtuigje, hier
in de kamer steeds meer

schaduw – ik wil deze dag terug,
mijzelf bewaren: meisje met brief.
Daarom open ik je brief niet.

Mijn eerste zorg is dat mijn studenten zo'n gedicht kunnen overschrijven zonder fouten. Dat klinkt triviaal, maar het is ongelooflijk hoeveel fouten en misverstanden er alleen al kunnen ontstaan door iets verkeerd over te nemen. En dan nemen wij het nog gewoon van een gedrukte versie over, niet van een handschrift. Degene van wie ik zelf college in tekst-analyse kreeg en die we Mrs. Smoketoomuch noemden – een monster in mantelpak, een absoluut kreng tegen wie ik huizenhoog opkeek, voor wie we allemaal sidderden van angst – had de teksten van Etty Hillesum bezorgd onder de titel *In duizend zoete armen*, om er pas jaren later achter te komen dat dat *In duizend zachte armen* had moeten zijn. Zie zo'n regel dan nog maar eens terug te draaien. Haar eigen vergissing, en het feit dat ze er ruiterlijk voor uitkwam, maakte haar des te meedogenlozer voor zaken als onoplettendheid en achteloosheid. Goed overnemen betekent ook: wel of geen hoofdletter, punt, puntkomma, dat soort dingen. Ik wijd hier zeker twee werkgroepbijeenkomsten aan. Daarna gaan we aan het werk. Dat wil zeggen, ik lees het gedicht een keer hardop en dan laat ik het nog eens door een van de studenten voorlezen. Ook hier veel punten van aandacht. Houding, stem, ademhaling, pauze. Ik vergeet iedere keer wat ik

mijn studenten aan doe als ik ze vraag om iets hardop te lezen. Ze zweten, ze trillen, ze hebben redenen waarom ze nu net niet vandaag...

Ik probeer ze gerust te stellen, te zeggen dat het niet uitmaakt, en ze tegelijkertijd het gevoel te geven dat het, als ze dit nú niet doen, alles uitmaakt. Ik probeer de juiste persoon aan te wijzen. Allard, hij kan lezen als geen ander. Maar ik kan niet iedere keer Allard aankijken. Femke las 'Raam in de lucht' en dat deed ze verrassend goed. De gesprekken erna, over de betekenis van het gedicht, zijn daarbij vergeleken eenvoudig. Het op schrift stellen van een interpretatie is weer wat anders, eerst maar gewoon praten, de eerste indrukken verzamelen, de angst wegnemen.

Les één: niet bang zijn.

Ik schrijf dat op het bord, terwijl ik eigenlijk niks op het bord wil schrijven, omdat ik dan denk dat iedereen naar mijn kont kijkt, zoals ik altijd naar de kont van Mrs. Smoke-toomuch keek. Niet bang zijn, ik schrijf het met grote halen op het whiteboard, de stift laat blauwe vlekken achter aan de binnenkant van mijn handen, straks zit er inkt op mijn neus. Niet bang zijn.

En dus kan Susan dan rustig zeggen dat ze vaak verward raakt bij het lezen van gedichten, omdat het bij de eerste keer lijkt of het over het een gaat, terwijl het bij de tweede of derde keer over iets anders gaat of over veel meer. En Teuntje zegt dat gedichten lezen niet haar favoriete bezigheid is en Yme zegt: 'Poëzie. Shit. Dat is niet mijn ding.' Tamelijk vreemd, want wat doen ze hier dan. Ze dachten ergens aan te beginnen waarbij ze zelf buiten schot konden blijven.

Les twee, en ik draai mezelf nog maar eens in mijn geheel

naar het whiteboard, de marker in de hand: je kunt nooit ergens aan beginnen en zelf buiten schot blijven.

Meisje met brief. Ik ken het gedicht nog niet, maar ik ben het als ik 's middags met Lucas in het Metropolitan Museum loop en wel weet dat hij me iets wil vertellen. Babbelend en orerend probeer ik het openen van de brief uit te stellen. Op de afdeling negentiende-eeuwse kunst, in het aangezicht van de appels van Cézanne, hang ik de kunstkenner uit door te wijzen op het dubbele perspectief.

‘Zie je die tafelrand rechts?’ zeg ik. ‘Die loopt niet door naar links.’

‘En dus?’ vraagt Lucas, onwillig voortschuivend op zijn vaalgele gympen.

‘De schilder laat zien dat je tegelijkertijd op twee verschillende manieren naar iets kunt kijken,’ zeg ik.

Het is precies wat de schrijfster mij een paar uur eerder heeft verteld, toen ze klaar was met haar betoog over het mannelijk onbehagen, en haar overtuiging dat de wereld ten onder zal gaan aan het feit dat mannen permanent in angst leven. Angst, alweer.

‘Je bent door een vrouw geboren, daar valt niks aan te doen,’ zei ze. ‘Als je een echte man bent, moet je nog een keer geboren worden door een man. Vandaar die mannelijke initiaties, in het leger, in de Kerk. Alles wat ze associëren met vrouwen moet worden verlaten: emoties, compassie.’

Zelfs de kleur van haar perfect gevijlde nagels was afgestemd op haar ensemble, zachtgroen. ‘Wat je leert als je geboren wordt door een man, is angst voor en gehoorzaamheid aan de man die boven je staat.’